

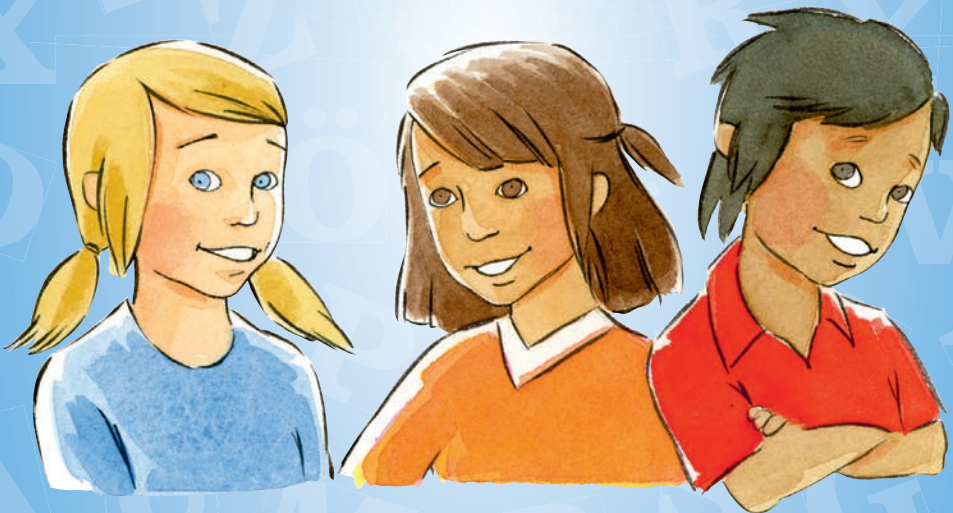

NATUR &
KULTUR

Svenska
Tankar

Ingvar Lundberg

Att knäcka skriftens hemliga kod

Något av det mest spännande som finns är att få vara med om när ett barn knäcker skriftens hemliga kod.

Plötsligt kan barnet tyda vad som står på skyltarna, serietidningens pratbubblor får liv, kylskåpsdörrens krumelurer får mening. Men vad är det egentligen som händer när ett barn lär sig läsa?

A B C D E F G H I J K L M N O P ...

För innehållet i det här häftet står professor Ingvar Lundberg. Läs mer om honom på sista sidan.

Hur lär man sig att läsa?

Strängt taget kan man bara lära sig läsa genom att läsa.

Man behöver alltså redan från början få möta texter som inrymmer mening, liv, äventyr och glädje. Men samtidigt behöver man komma till rätta med skriftens kod – veta hur man tekniskt gör när man läser.

En god läsutveckling vilar på fyra grundpelare:

1 fonologisk medvetenhet

2 bokstavskunskap

3 ordförråd

4 intresse

Vi ska nu ta upp varje grundpelare för sig men betona att de är tätt nära varandra.

1

Fonologisk medvetenhet

När man talar är man i allmänhet inte alls medveten om de språkljud som bygger upp de ord vi säger. Orden kommer automatiskt och utan ansträngning. De enskilda språkljuden glider i varandra och talet kommer fram som en jämn ström av ljud.

I skriften däremot framträder orden väl skilda från varandra med mellanrum. Bokstäverna står där i en prydlig rad efter varandra, en i taget.

För att kunna tyda dessa rader av bokstäver, krävs det att vi förstår att det flödande talet har delats upp i små bitar, fonem, som betecknats med bokstavstecken. Detta är ett mänskligt påfund som bara funnits tillgängligt i några tusen år.

För att bli en fungerande läsare och skrivare måste man förstå den alfabetiska principen eller som man också säger ”knäcka den alfabetiska koden”.

Detta är ett stort steg, ett steg som kräver det man kallar fonologisk medvetenhet. Gradvis vaknar insikten om att man med ett litet antal byggstenar kan bygga upp alla möjliga slags ord.

För en del barn är detta en särdeles svår uppgift trots att de kanske inte alls har problem med att lära sig svåra saker på andra områden.

Små barn brukar känna igen en del ord långt innan de egentligen kan läsa. Orden behandlas som vilka bilder som helst. Man uppmärksammar vissa särdrag som gör att man kommer ihåg dem och kan skilja dem från andra ord. På så sätt kan man känna igen det egna namnet tidigt, och vissa skyltar eller varumärken.

Detta bygger inte på att man förstått den alfabetiska principen, men att man börjat uppmärksamma skrivna ord i omgivningen kan ändå vara ett viktigt steg på väg mot egentlig läsning.

2 Bokstavskunskap

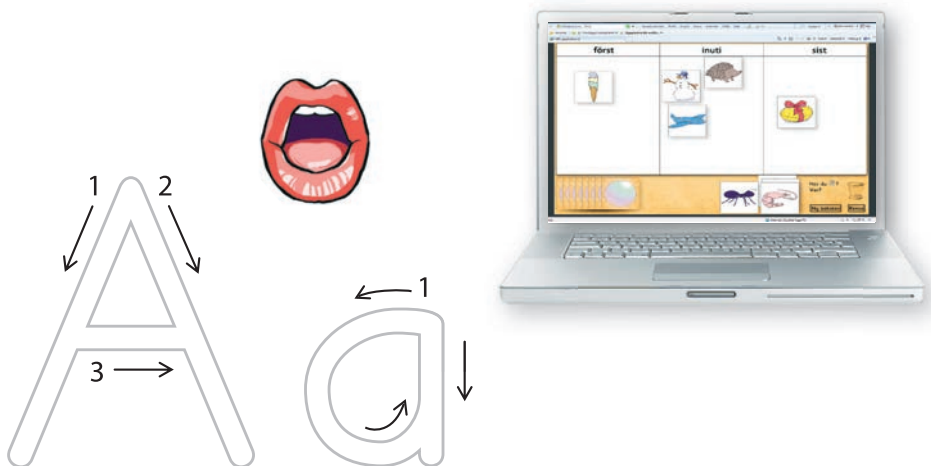
Man kan hos barn redan i femårsåldern få en viss uppfattning om hur lätt eller svårt det kan komma att bli för barnet att lära sig läsa genom att ta reda på hur många bokstäver det känner igen.

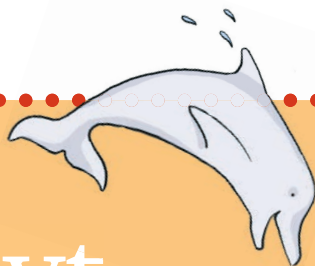
Bokstäver underlättar den fonologiska medvetenheten. Att veta vilka ljud som hör ihop med vilken bokstav utgör basen för den fortsatta läsinläring som leder fram till att man kan avkoda skrivna ord.

Hur kan man träna bokstäverna?

I skolan har man länge känt till vikten av att prägla in bokstävernas form. Man har sparat bokstäver, skrivit i sand, format bokstäver med vattenfärg, handrörelser i luften. Man talar ofta om betydelsen av multisensorisk inläring, vilket alltså betyder att flera sinnen blir involverade (man ser, man känner, man uppfattar de egna muskelrörelserna i fingrar, hand och arm, man artikulerar språkljuden, man hör ljuden).

Vid sidan av den traditionella bokstavsinnläringen finns numera också tangentbordets möjligheter. Det finns många fördelar med detta. Man får omedelbar bekräftelse på skärmen, och datorn kan öppna många möjligheter till inläring.

Läsflyt

Även om barnen har knäckt koden, har de en lång väg att gå innan igenkänningen av ord går snabbt, automatiskt och felfritt.

Att läsa med automatisering är en gradvis process, där man först läser några få ord på detta sätt. När man mött ett ord många gånger och i olika sammanhang ökar chansen att man kan läsa det automatiskt. Efter hand ökar förrådet av sådana ord och det stärks också av läsförståelsen. När man förstår innebörden av en mening eller ett stycke ökar möjligheten att identifiera svåra ord i stycket.

Färdigheten att kunna läsa flytande hänger samman med läsförståelsen. Man kan säga att flytet bildar bron mellan ordavkodningen och förståelsen. Eftersom de som läser med flyt inte behöver koncentrera sig på att tyda de skrivna orden, kan de istället rikta in sin uppmärksamhet på textens innehåll.

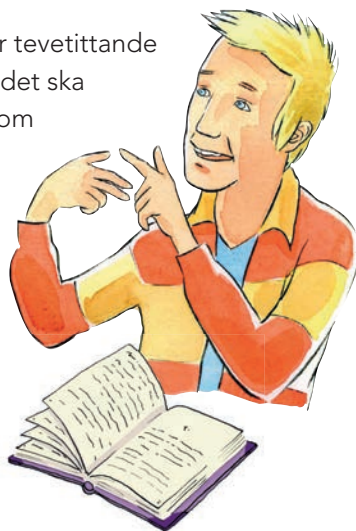

3

Ordförråd

Barns ordförråd ser ofta väldigt olika ut. En del har i hemmet, bland kamrater och i förskolan lärt sig att använda tusentals ord och förstår kanske upp till 10 000 ord. Barn som av olika anledningar har begränsat ordförråd, får ofta svårare att lära sig läsa.

Vardagliga samtal i kamratgruppen eller tevetittande ger inte tillräcklig stimulans för att ordförrådet ska utvecklas väl. Ett gyllene tillfälle till samtal om ord är i anslutning till läsning av böcker.

Den magiska kulan C, högläsningboken i ABC-klubben för åk 1, innehåller många ord och begrepp som flera barn kanske inte förstår, t.ex. *skvalpa*, *uppspärade*, *inte på humör*, *botemedel*, *Aladdin*, *per-rongen*, *prydliga*, *spädgris*, *förbryllad*. Av de ord som kan vara knepiga finns också sådana som många skulle kategorisera som "vanliga". Det kan vara svårt att föreställa sig att t.ex. *smart*, *jublade* eller *uppdraget* skulle kunna vålla problem.

Även i A- och B-versionerna av **Den magiska kulan**, där barnen tränar sin läsning, finns ord som kan behöva förklaras. De är ofrånkomliga i texter som ska vara livfulla och engagerande. Det gäller då att man som vuxen är vaksam och tar tillfället i akt att samtala om just ord och deras betydelser.

Intresse och motivation handlar om lust och glädje, drivkraft och en förmåga att vara uthållig och envis. Att läsa kan vara jobbigt och tungt. Om barnet inte tycker sig få något särskilt utbyte av sitt kämpande är det naturligt att han eller hon blir benägen att ge upp.

Den vuxnes roll i detta är att hjälpa barnet att uppnå automatisering i läsningen, så att det har chans att närma sig belöningen: att få ut något av innehållet.

De sociala och kulturella faktorernas betydelse för läsning är tydliga. Det gäller att det finns vuxna förebilder som själva läser i sin vardag, som gärna sänder skrivna hälsningar till sina barn, som sätter upp meddelanden på kylskåpsdörren och som ofta läser högt för barnen. Det handlar också om att ge barnen stimulerande erfarenheter t.ex. genom resor eller möten med intressanta människor och miljöer eller besök på museer och utställningar, och att väcka deras nyfikenhet på ord. Ytterligare stimulans uppstår i alla gemensamma samtal; vid middagsbordet, i bilen, vid badstranden, i vänthallar osv. I samtalen får barnen lära sig saker om tillvaron, de får lära sig nya ord, de får lära sig att argumentera och att fråga om oklarheter, att berätta om vad de själva varit med om.

En helt avgörande faktor när det gäller motivation för läsning är att texterna barnen möter är engagerande och meningsfulla. I bra barnlitteratur möter nybörjarläsarna andra barn och känner igen sig själva. De ställs inför konflikter och dilemman, de träffar på spänning, mystik, humor och glädje. De får följa ett händelseförlopp, en berättelses väg framåt. De kan leva sig in i huvudpersonernas tankar, känslor och avsikter.

Gemensam läsupplevelse – men individualiserad

Några av de barn som kommer till den första läsundervisningen i skolan kan redan läsa med flyt och förståelse. En del kan de flesta bokstäver och är på god väg att knäcka läskoden, andra kan bara enstaka bokstäver och förstår ännu inte hur det går till när man läser.

Det är klart att barn med så olika utgångslägen måste få arbeta med läsning på olika sätt. De måste få möta texter som ligger på rätt nivå.

Men barnen i en nybörjarklass är inte bara en samling individer. De bildar också en grupp, ett kollektiv. Denna gemenskap är en mäktig kraft, inläarning kommer till stånd i samverkan med andra. Det ultimata är alltså att finna en väg där man tillgodoser kravet på individualisering samtidigt som man utnyttjar och utgår från gemenskapen i klassen. Ett sätt att åstadkomma detta är att använda texter på olika svårighetsnivåer men som alla handlar om samma sak, samma personer och samma problem.

Genom den gemensamma utgångspunkten i högläsningen har alla barn möjlighet att bidra i gemensamma samtal, även de som har svårigheter att läsa. De gemensamma samtalen och erfarenheterna skapar en förståelse inför den egna läsningen.

I ABC-klubben för åk 1 finns läseboken
Den magiska kulan på tre svårighetsnivåer.

A-boken

Nyborjarläsaren, som just har börjat intressera sig för bokstäver och läsning och inte ännu knäckt läskoden, övar sin läsning i A-boken.

Boken innehåller många bilder som ger eleverna hjälp och ledtrådar för att komma ihåg vad som hände i kapitlet.

B-boken

De barn som kommit en bit på väg i sin läsutveckling tränar sin ordavkodning till läsflyt i B-boken. De ska redan ha knäckt läskoden, dvs. de förstår den alfabetiska principen och läser med visst flyt.

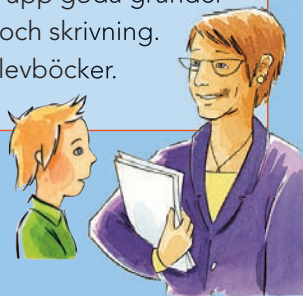
Ungefär halva sidorna består av text, och halva av bild.

C-boken

C-boken har mycket text och inte så många bilder. Den är i huvudsak tänkt som en högläsningsbok, där läraren kan utgå från innehållet i texten för bok- och bildsamtal. Här får alla barn en gemensam upplevelse av spänning, konflikter, mystik, humor och glädje.

I ABC-klubben vill vi lyfta fram vikten av undervisning. Framförallt de lärarledda laborationerna inför arbetet i arbetsboken och samtalen vid mötena med läsebokstexterna är väldigt viktiga. Vi vill hjälpa varje elev att bygga upp goda grunder och ett gott självförtroende när det gäller läsning och skrivning. Läs mer i ABC-klubbens lärarhandledningar och elevböcker.

Författare till ABC-klubben

Läseböckerna

Mats Wänblad

Mats är författare och översättare. Han har bl.a. skrivit om fotbollstjejen Lovisa, Krabbsjögrund-böckerna och böckerna om Bolibompa-draken. Han är även medförfattare till Hjärnkontoret-böckerna och böckerna om Rut och Knut. Mats är författare till läseböckerna i ABC-klubben.

Lärarhandledningar

Ingvar Lundberg, Barbro Westlund

Professor emeritus Ingvar Lundberg var en av de främsta läsforskarna internationellt. Han var professor i psykologi och knuten till Göteborgs universitet. Ingvar Lundbergs forskning var främst inriktad mot läsinlärning. Några av de frågor han arbetade med var vilka kognitiva, sociala och språkliga förutsättningar som behövs för en god läsutveckling. Ingvar var medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledning för åk 1.

Arbetsböcker och lärar- handledningar åk 1 – 3

Pia Hed Andersson, Ingela Felth Sjölund

Pia och Ingela är båda lågstadie- och speciallärare med lång yrkeserfarenhet och specialkompetens i läs- och skrivinlärning, dyslexi och tal- och språkutveckling.

Barbro är fil dr och lärarutbildare vid Stockholms universitet. På Natur & Kultur har hon bl a skrivit boken Att undervisa i läsförståelse. Barbro är medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledningar för åk 2 och åk 3.

Svenska Tankar

SvenskaTankar är en serie häften om läs- och skrivundervisning. Här lyfter vi fram viktiga ämnen som vi tycker behöver belysas och diskuteras. Häftena vänder sig till lärare och föräldrar och syftar till att undanröja hinder och bana väg för en god läs- och skrivundervisning.

Du kan läsa mer i läromedlet ABC-klubben för förskoleklass till åk 3 på www.nok.se/abc-klubben.

Professor emeritus **Ingvar Lundberg** var en av de främsta läsforskarna internationellt. Han var professor i psykologi och knuten till Göteborgs universitet. Ingvar Lundbergs forskning var främst inriktad mot läsinläring. Några av de frågor han arbetade med var vilka kognitiva, sociala och språkliga förutsättningar som behövs för en god läsutveckling. Ingvar var medförfattare till ABC-klubbens lärarhandledning för åk 1.

I detta häfte

**Något av det mest
spännande som finns är
att få vara med om när ett
barn knäcker skriftens
hemliga kod. Men vad är
det egentligen som
händer när ett barn
lär sig läsa?**